

מבט אל מערכת היחסים הסבוכה בעולם: הורים וילדים מבוסס על לקו"ש לזו/90 ואילך

אדם הלך לבקר את חמותו שהייתה מאושפזת בבית הרפואה. כשהוא חזר הביתה אשתו התעניינה מה אמרו הרופאים. - "הבנתי שאימא שלך עומדת להשתחרר ועוברת לגור בביתנו בקביעות".

"מה? איך הגעת לזה? היא הרי מאושפזת במצב חמור?" - "אגיד לך, הרופא יצא מהחדר שלה ואמר: תצפו לגרוע מכל...".

החיים הם רצף של מערכות יחסים מול הסביבה הקרובה ואחת המערכות החשובות והסבוכות ביותר היא מעגל הורים וילדים. מדובר במערכת רגשית טעונה שלעיתים קרובות עומדת להתפוצץ מרוב אמוציות. מצד אחד, עומדים הורים שנותנים הכול בשביל ילדיהם ומצפים לקבל מהם תמורה הולמת, אך לעיתים הם חשים דווקא מנוצלים במקצוע הכי כפוי טובה בעולם. מצד שני, עומדים ילדים שמצפים לקבל מהוריהם את היחס הטוב והמושלם, אך לעיתים נוטים דווקא להאשים אותם בכל הצרות של עצמם מתוך טענה כי היו יכולים לגדל אותם בדרך בריאה הרבה יותר¹.

וכאן עולה השאלה על גבולות החיוב של מצוות "כיבוד הורים": מה מותר ומה אסור לילדים לטעון כלפי הוריהם? הבה נפתח עם דיון בשתי דילמות מעשיות:

1. א. כבוד הרב, כשהייתה ילדה בת 5, אבא שלי עזב את הבית והותיר את אמי לבדה לגדל אותי. הוא הסתובב בחו"ל והרוויח הרבה כסף, אך לא התעניין בשלומי ולא שלח לי אגורה. כעת אני בת 20 וקיבלתי ממנו טלפון כי הוא מתנצל על מה שקרה, אך הוא חולה מאוד ומבקש שאבוא לבקר אותו בקביעות בבית הרפואה. אני שואלת האם אני חייבת לכבד אבא שלא כיבד אותי ולא דאג לי?

ובכן, מה יסוד חיוב כיבוד הורים? האם זהו ביטוי של "הכרת הטוב" כלפי ההורים שנתנו הכול עבורנו, ולכן נטען שאין חובה כזו כלפי הורה שלא נתן דבר בשביל ילדיו?

ב. כבוד הרב, ההורים שלי גרים קרוב אלינו ובאים לעתים קרובות לאכול אצלנו סעודת שבת. אך אימא שלי פוגעת בי ומעירה לי בנוכחות הילדים והורסת את שמחת השבת. האם אני יכולה לסרב להם כשמבקשים להתארח אצלנו?

ובכן, האם ילד אמור לסבול עבור מצוות כיבוד הורים?

עלינו לחקור את היסודות והטעמים בבסיס המצווה החשובה הזו ומתוכם נוכל להוציא כיווני מחשבה בשלל ספקות המלווים הורים וילדים. יודגש בפתח השיעור כי המפגש שלנו אינו מיועד לפסיקת הלכה וכל מטרתו היא לבחון ולהעצים את חשיבות הנושא.

ב. מצוות כיבוד הורים יצאה מכלל מצוות התורה ונאמרו בה דינים והלכות חמורים שלא מצאנו כמותם בשום מצווה אחרת. לא סתם הגדירו חז"ל מצווה זו בתור "חמורה שבחמורות", ורבי יוחנן אמר (קידושין לא, ב) משפט קשה ביותר. רבי יוחנן היה יתום מאב ואם, אביו נפטר בעת שאמו הייתה בהיריון ואמו נפטרה לאחר הלידה. אמר רבי יוחנן כי (לאחר שהדברים התרחשו בצורה כזו) הוא שמח במובן מסוים מכך שנולד יתום, משום שבלתי אפשרי לזכות לקיים כראוי מצווה זו.

¹ **בדיחה:** שלוש אימהות דיברו על הילדים שלהם. אחת אמרה: הבן שלי הוא ילד מושלם. בכל חורף הוא מזמין אותי אל ביתו בפלורידה כדי שאהנה מהשמש. השנייה אמרה: הבת שלי היא מושלמת. בכל קיץ היא מזמינה אותי לביתה בירושלים כדי ליהנות מהאווירה בארץ הקודש. השלישית אמרה: הבן שלי הוא באמת מושלם. הוא מבקר כל שבוע אצל הפסיכולוג הכי טוב בניו יורק, משלם לו 500 דולר לשעה, וכל המפגש הוא מדבר רק עלי...

העדות העוצמתית ביותר לחשיבותה של המצווה מופיעה כבר על גבי "שני לוחות הברית". השבוע לומדים על מעמד השיא, "מתן תורה" בהר סיני. הרקיעים העליונים נפתחו וקולו של ה' נשמע בעולם מעביר את "עשרת הדברות". הדיברות ניתנו בהתחלה בעל פה, אך אחרי ארבעים יום ירד משה מהשמיים עם מתנה בידו מה': שני לוחות הברית ועליהם כתובים הדברות.

הדברות נכתבו על גבי שני לוחות אבן, חמש דברות בלוח הימני וחמש בלוח השמאלי. בלוח הימני מופיעות הדברות העוסקות ב**כבוד האל** ("אנוכי, לא יהיה לך, לא תישא, זכור את יום השבת, כבד את") ואילו בלוח השמאלי מופיעות הדברות העוסקות בסדר ה**חברתי** בין בני האדם עצמם ("לא תנאף, לא תרצח, לא תגנוב, לא תענה ולא תחמוד").

בכך מבארים המפרשים עובדה בולטת: בחמש הדברות הימניות מופיע שם ה' ואילו בשמאליות לא מוזכר שם ה'. אלא שהחמש האחרונות הן מצוות חברתיות הנוגעות לבני האדם עצמם.

2. תנחומא כא: אדריינוס שאל את ר' יהושע בן חנניה: חמש דברות הראשונות שנתן ה' לישראל שמו מעורב בהם ["אנכי ה', לא יהיה לך אלוקים, לא תישא את שם ה', שבת לה', כבד את אביך ... על האדמה אשר ה' אלוקיך נתן לך"] ... חמש דברות האחרונות שנתן לאומות העולם [מצוות חברתיות] אין שמו מעורב בהם? אמר לו: שבחו של ה' להיות מעורב עם הרצחנים עם המנאפים עם הגנבים!?

כלי יקר ה, טז: חמש דברות הראשונות מדברות ב**כבוד המקום ברוך הוא** ומטעם זה נאמר בכלום ה' אלוקיך ולא הזכיר ה' בכל חמש דברות האחרונות המדברות בדברים **שבין אדם לחברו**.

כאן אפשר היה לצפות שמצוות כיבוד הורים תופיע על גבי הלוח השמאלי, אך התורה מציגה את הדבר ההפוך: המצווה מופיעה על גבי הלוח הימני, בין המצוות העוסקות בכבוד שמים. יתירה מכך וזה דבר מדהים: התורה הולכת צעד חזק קדימה וקובעת את דיני והלכות המצווה בהתאם ממש **לדינים וההלכות הנהוגים כלפי כבוד ומורא ה'!**

רמב"ם ממרים ו: כיבוד אב ואם מצווה גדולה היא וכן מורא אב ואם, **ששקלם הכתוב בכבודו ובמוראו:** כתוב 'כבד את אביך ואת אמך' וכתוב (משלי) 'כבד את ה' מהונך'. כתוב: 'איש אמו ואביו תיראו' וכתוב 'את ה' אלוהיך תירא'. כדרך שציווה על כבוד שמו הגדול ומוראו כך ציווה על כבודם ומוראם. איזהו מורא? לא עומד ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא יקרא בשמו בחייו ובמותו.

הוא אומר שההורים הם **ביטוי כלשהו של האלוקות**, לא פחות מכך. וכשם שצריכים לשמור **מרחק של יראת כבוד מהאלוקים**, כך חובה לשמור על מרחק של הערצה מההורים. כן, זאת הכותרת הראשונה של השיעור: **הורים וילדים לא עומדים באותה מדרגה**.

כך מביאים חז"ל סיפורים רבים כדי לבטא את **יחס הערצה ויראת הכבוד שצריך להיות מופנה כלפי ההורים**. הסיפור הידוע על רבי טרפון שהניח את ידיו תחת רגליה של אמו וכאשר הגיע הסיפור לבית המדרש, אמרו חכמים: 'הוא עדיין לא קיים חצי ממצוות הכבוד שדורשת התורה'.

כך מסופרים שני סיפורים מפעימים על גוי רומאי נכבד בשם דמא בן נתינה. ראשית, הסיפור המפורסם על כך שהוא סירב להעיר את אביו משנתו, אף שהיה יכול להרוויח כסף רב ממכירת אבן לאבני החושן. סיפור נוסף: דמא כיהן כראש הסנאט ברומי, תפקיד נכבד ביותר. אימא שלו השתגעה ופעם נכנסה אל אולם הסנאט וירקה בפניו והסירה את נעלה להכות בו. בשלב מסוים נפלה הנעל מידה, אך הוא התכופף להרים לה אותה.

והשאלה היא מתבקשת: מה יסוד החיוב הגדול כלפי ההורים? מדוע היחס כלפיהם חייב להיות בהרגשה של יראת כבוד ופערי רמות בינינו?

כלי יקר שם: ומצוות כיבוד אב אע"פ שהוא בין אדם לחברו [ומה מקומה בלוח הימני?].

ג. אחד מגדולי הדורות האחרונים, אדם שהיה תלמיד חכם עצום וענק-רוח, הוא רבי יהונתן אייבשיץ, רבה של פראג. לפני שהתמנה לרבה של פראג, כיהן רבי יהונתן כרב עיירה קטנה כלשהי. פעם הגיע לביתו שליח עם הצעת רבנות מהעיר המעטירה פראג, ובמקום לקפוץ על ההצעה החשובה, רבי יהונתן ביקש כמה שבועות לחשוב. בינתיים התפרסמה השמועה בעיר שהרב עומד לעזוב אך איש לא עשה דבר בעניין. רבי יהונתן המתין כמה שבועות ואחר כך אישר לפרנסי פראג את קבלת ההצעה.

אנשי פראג שלחו בהתרגשות שלוש עגלות להוביל את הרב ומשפחתו, אך שוב להפתעת כולם, הרב לא מיהר לצאת. הוא עיכב את העגלונים כמה ימים בפתח ביתו ולא מיהר להתארגן. אחרי שלוש ימי המתנה כשהעגלונים כבר איבדו את הסבלנות, הרב ביקש מהשמש לכנס את תושבי העיר לשיחת פרידה. בית הכנסת התמלא מפה לפה ורבי יהונתן עלה על הבמה וסיפר כי הוא עוזב את העיר והוא מבקש מהם להמשיך לשמור כראוי על מצוות התורה: לבוא לבית הכנסת בבוקר ולהתעטף בטלית, להפריד בין בשר לחלב, לשחוט את הבשר כהלכה, לשמור שבת ולצום ביום הכיפורים.

אחרי שיחה כזו בת חצי שעה בה מבקש הרב להקפיד על המצוות הפשוטות ביותר, קם אחד המתפללים והתפרץ לדבריו: וכי כבוד הרב חושד בנו שנחלל שבת?! שנאכל מאכלי טריפה?! הרי כולנו יהודים יראים ושלמים? לרגע הזה חיכה רבי יהונתן: "כן, הוא אמר בעצב, אני חושש מאוד לעתיד הרוחני שלכם.

"ראו, שנים ארוכות אני מכהן כרב הקהילה. יומם ולילה הקדשתי עבורכם. אדם שהיה לו קשה לחתן את הילדים נכנס אל החדר וקיבל תמיכה. זוג שהסתבכו בשלום בית ישבו סביב השולחן וקיבלו עצה. מה לא עשיתי עבורכם? הייתי בטוח כי ברגע שתשמעו שאני עוזב, תקומו על הרגליים ותצעקו: "רבי, לא!" אנחנו נעלה לך את המשכורת, נשפר את התנאים ובלבד שתרגיש כאן בנוח. אבל אם אתם מסוגלים לשכוח את כל מה שקיבלתם ממני ולנהוג כלפיי בכפיות טובה כזו, מי ערב שלא תשכחו גם את האלוקים? מדוע שלא תקומו מחר בבוקר ותאמרו מה אנחנו חייבים בכלל?..."

אחד היסודות המרכזיים ביהדות הוא חובת "הכרת הטוב". ישנה סדרה שלמה של מצוות והנהגות שעיקרן הוא להחזיר טובה תחת טובה. להיות 'מענטש', לזכור את אלו שעשו עמנו טובה ולהחזיר להם באותו מטבע. המדרש מקצין את הדברים וקובע כי משה רבנו החזיר טובה אפילו למי היאור, שהם מים דוממים ולא התכוונו כלל להועיל לו, ובכל זאת לא היכה אותם עם המטה.

גדולה מזו נאמר (בבא קמא צב): גם אדם שגמל עמך טובה ואחר כך גמל לך רעה - חובה לזכור את הטובה. לכן עם ישראל לא החזיר מלחמה לפרעה על שפת הים, משום שזכרנו לו את האישור שנתן ליעקב ובניו לרדת למצרים בזמן הרעב. כדברי חז"ל: "בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן".

זה היסוד הראשון העומד מאחורי מצוות "כיבוד הורים": אין בעולם אנשים שאנו חייבים להם כמו ההורים. נחשוב על זה שאנו מקפידים לומר תודה למלצר במסעדה או למתדלק בתחנת דלק, אך מסוגלים חלילה לכפור בטובה שאנו חייבים להורינו. אלו שקיבלנו מהם כל מה שיש לנו?²

ולפי זה מבאר "ספר החינוך" את השאלה השנייה ששאלנו, מדוע מצוות כיבוד הורים מופיעה בלוח הימני העוסק בכבוד שמים? משום שכיבוד הורים הוא מעטפת ההגנה על כבוד שמים. זאת תעודת הביטוח שנזכור תמיד בכפל כפליים את מה שקיבלנו מה'. אדם שמסוגל לבגוד בהוריו - כיצד לא יבגוד בקב"ה? הוא הרי טיפוס כפוי טובה שאינו רוחש הערכה למה שקיבל ולמה שהשיג.

3. ספר החינוך מצוה לג: ראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים. וייתן אל לבו כי האב והאם

² אנקדוטה: אדם נכנס למאפיה וביקש לקנות שש ככרות לחם. כך מדי בוקר: שש ככרות. האופה הסתקרן לגלות את סוד שש הככרות והלה ענה: שניים עבורי ועבור אשתי, שניים לפירעון חוב ושניים כמתן הלוואה. האופה לא הבין והלה הסביר: שניים אני נותן להוריי כפירעון חוב על כל מה שנתנו לי, ושניים אני נותן לילדיי כמתן הלוואה עליה ישיבו לי בעצמם בבוא היום כשאזקק לעזרתם.

הם סבת היותו בעולם ... גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סבתו וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון.

והיות שהגענו עד כאן, נוסיף עור וארט יפה (מובא בהגדת הרב לאו): נשים לב לעובדה מעניינת: איננו מברכים על מצוות כיבוד הורים. חז"ל לא תיקנו ברכת 'אשר קדשנו במצותיו וצונו' לפני שמגישים כוס תה לאבא או לאימא. בדומה לכך לא תיקנו חכמים ברכה על מצוות אמירת ההגדה של פסח, אף היא מצווה של הכרת הטוב על נסי יציאת מצרים.

מבאר ה"שפת אמת" רעיון נאה: חז"ל רצו שתנועת הכרת הטוב תפרוץ אצל יהודי **בטבעיות**, כחלק אורגאני מהמבנה הנפשי שלו. לא בגלל שהוא מצווה ועומד בכך, אלא באופן ספונטאני כתוצאה מכך שיהודי הוא מענטש ואינו כופר בטובה. אולם כשאדם מקדים ומברך ברכה, משמעות הדברים יכולה להיות שהוא עושה זאת רק בגלל ציווי ה', "וצונו", ולא בגלל שחש צורך מתפרץ לעשות זאת.

עד כאן יסוד אחד בבסיס מצוות כיבוד הורים, לפיו מדובר על הכרת הטוב אנושית ובסיסית. מעבר לכך, תורת החסידות מדברת על יסוד מרומם בהרבה, שמסביר באופן ישיר מדוע המצווה הזו מנויה על לוח הדברות הימני, בין המצוות העוסקות בכבוד הקב"ה.

ד. הגמרא (סנהדרין קיג) מספרת סיפור מעניין: זה היה לפני 3000 שנה בימי המלך אחאב, מלך ישראל בשומרון. אחאב היה רשע מרושע, עובד אלילים ושופך דם נקי. ביחד עם אשתו המרשעת, איזבל, הוא בנה מקדש מפואר לעבודה זרה וציווה לכתוב על דלתות הבתים בממלכתו: "אחאב כפר בה". אחאב אף שפך דם נקי והרג את נבות היזרעאלי וחמד את הנחלה שלו.

פעם פגש אחאב את אליהו הנביא ופער פיו כנגד ה': איך יתכן שבתורה נאמר 'ועבדתם אלוקים אחרים ... וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים' ואילו אני עובד עבודה זרה ונהנה מכל הטובות בעולם וגשמים יורדים בזמנם? אליהו הקפיד עליו והכריז כי השמיים ייסגרו ולא תרד טיפת גשם עד שהמלך הרשע יחזור בתשובה.

וכיון שאליהו ידע שה' מרחם על בני האדם, ביקש מהקב"ה לקבל את "מפתח הגשמים" וכך הוא ישמור שלא ירד גשם. הכוונה היא לדברי הגמרא, ששלושה מפתחות השאיר הקב"ה בידיו: **גשמים**, **לידה** ו**תחיית המתים**. האדם אינו מסוגל להחליט מתי ירד גשם, הוא אינו יכול ללדת ילדים בלא ברכה מה' ואינו יכול להחיות מתים. ולכן אליהו ביקש מה' שיפקיד בידיו את "מפתח הגשמים".

כך חלפו שלוש שנים של בצורה חמורה עד שגם לאליהו עצמו לא נותר מה לאכול. הוא הלך להתארח בבית אישה צרפית והיא כלכלה אותו בהרחבה. זמן קצר אחרי שהגיע לביתה, קרה אסון ובנה מת בפתאומיות. האישה התחננה בפני הנביא שיגמול עמה טובה ויחיה את הילד. מספרת הגמרא שאליהו ביקש מה' את המפתח השני של תחיית המתים כדי להחיות את הילד. אולם ה' אמר שאינו יכול להפקיד בידי אדם שני מפתחות השייכים לקב"ה, ולכן עליו להחזיר תחילה את מפתח הגשמים ותמורתו יקבל את מפתח תחיית המתים. ואז קרו שני דברים מדהימים: הילד קם לתחיה ובמקביל החלו לרדת גשמים עזים והחיו את העולם.

אגב, בטור סימן קיד מובא, שהמילה "מפתח" היא ראשי תיבות "מטר, פרנסה (גשמים), תחיית המתים, חיה (יולדת)".

כעת הבה נחשוב בעומק על המשותף בין שלוש המפתחות הללו. נקודת העניין היא ששלושתם הם עניינים על טבעיים, למעלה מההתנהלות השגרתית של הטבע. גשמים באים מהשמיים ולא מתוך המערכת הטבעית, תחיית המתים היא בוודאי מעבר להתנהלות השגרתית בה אנשים מתים ומתכלים, וגם "היריון ולידה" הם צעד לא טבעי שלא היה יכול להתרחש לולי הברכה המיוחדת של ה'.

אף שהתרגלנו כבר לפלא של לידה, הבה נחשוב על כך שוב. העולם הזה הוא זמני ומוגבל, כל יצירה שהאדם יוצר בחייו, היא בעלת חיי מדף מוגבלים שסופם כבר נראה לעיניו. לידת ילדים, לעומת זאת, היא תהליך הפוך בדיוק. זהו תהליך של **נתינת חיים**, זאת יצירת חיים אין-סופית שתיצור בדור הבא שוב חיים אינסופיים וכך עד סוף כל הדורות.

זהו אירוע פלאי שאינו דומה לשום דבר שאנו מכירים. לא מדובר בכוח אנושי, אלא **ברגע עצום של שותפות עם הקב"ה**. זה בדיוק השלב בו **הנברא מתעלה לרמת הבורא** ועושה מעשה אין סופי. כך בדיוק דברי הגמרא הידועים: "שלושה שותפים באדם: הקב"ה, אביו ואמו".

זה מעניק להורים מעמד מרומם בהרבה, על טבעי ממש. הורים הם אינם רק בני אדם, הם הממוצע בין האדם לאלוקים. הם זוכים להיות השותפים של הקב"ה והופכים להיות הכלים לגילוי האין סוף בעולם. ומכאן ברור שצריך להעניק להם כבוד מיוחד ואף יראת כבוד, שהרי הם זכו להיות השותפים של האין סוף. איך היינו מתייחסים לשותפו של ביל גייטס בהנהלת מייקרוסופט (לשעבר)?

בכך מבאר הרמב"ן בצורה מושלמת את העובדה שמצוות כיבוד הורים מופיעה על גבי הלוח הימני. שכן כיבוד ההורים הוא בדיוק כבוד שמים. הם ראויים לכבוד בגלל הכוח האלוקי שפעל בהם.

רמב"ן כ"א: השלים [ארבע דברות ראשונות שהם] כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, ועבר לצוות אותנו בענייני הנבראים והתחיל מן האב שהוא כעניין בורא משתתף ביצירה, כי ה' הוא אבינו הראשון והמוליד הוא אבינו האחרון.

קעת אפשר להבין היטב אנקדוטה מדהימה מהגמרא:

קידושין לא,ב: כשהיה רב יוסף שומע את קול צעדיה של אמו, היה אומר: אקום מלפני השכינה.

הכבוד להורים אינו נובע רק מהם עצמם, אלא ממה שהם מייצגים: הכוח האלוקי הפועם בבריאה³.

דודי זקני, הרב צבי הירש חיטריק, נכנס פעם כנער צעיר לבקר בביתה של הרבנית חנה, אמו של הרבי מליובאוויטש. הוא מצא את הרבי בעצמו יושב על יד השולחן ומשוחח עם אמו. הנער המתין בחוץ עד שהרבי יקום ממקומו. ואז הבחין בדבר מעניין: הרבי קם ללכת ודרך כאילו נגע בתמונות על הקיר ליישר אותן ואף סידר בדרך את הכיסאות סביב השולחן. זה היה בהחלט מוזר, משום שהבית היה מסודר לגמרי, כראוי לביתה של אישה מבוגרת ללא ילדים קטנים.

כשהרבי יצא, הרבנית אמרה לו כך: אני רואה שאתה מתפלא על ההתנהגות של בני. אסביר לך: מאז הבר מצוה שלו הוא לא מפנה אלי את הגב, אך הרבי אינו רוצה שאבחין בכך ולכן כשהוא מתרחק ממני, הוא עושה בדרך כל מיני פעולות כדי למצוא סיבות להישאר עם הפנים אליי.

נסכם אפוא את האמור עד כאן: מצוות כיבוד הורים יושבת על שני יסודות שונים. חובת הכרת הטוב כלפי ההורים עצמם, וכן חובת כבוד כלפי הכוח האלוקי שפעל דרכם והם שירתו אותו בנאמנות.

ה. לפני שאנחנו סוגרים את הפינות ושבים אל שתי השאלות ההלכתיות בהן פתחנו, נציג פרפרט נאה: הרבי מליובאוויטש מבאר בכך שאלה ידועה שהמפרשים התחבטו בה רבות.

³ **העשרה חזקה:** בכך ביאר הרבי בהזדמנות אחרת (לקוטי שיחות ח בלק) את הלשון לגבי פנחס: "תחת אשר קינא לאלוקיו". מהי ההדגשה בכך שפנחס קינא "לאלוקיו" ולא בכלל לעם ישראל או לכבוד המצוות? כאמור בפנים, כוח ההולדה הוא תכונה על טבעית. זאת מתנה ייחודית שנתן האלוקים לבני האדם מתוך צרור המפתחות האישי שלו. ולכן המעשה של זמרי היה כל כך מזעזע. הוא נטל את המתנה הגדולה הזו – כוח ההולדה והחיבור העצמי עם האישה – כדי לעשות דבר שהוא הפוך בדיוק מרצון שמים. הוא נטל את המתנה של המלך כדי לחלל את כבוד המלך. ולכן פנחס מיהר להגן על כבוד האלוקים ועשה מה שעשה.

האם גוי חייב במצוות כיבוד הורים או שזאת מצווה יהודית ייחודית?

ישנה בכך סתירה מפורשת: מצד אחד, הפעם הראשונה בהיסטוריה בה נמסרה מצוות כיבוד הורים לאנושות הייתה בעת החניה ב"מרה", אחרי יציאת מצרים. כך שהמצווה נאמרה לישראל בלבד ולא לבני נח. כך גם אומרת הגמרא בהתפעלות על דמא בן נתינה: "מה למי שאינו מצווה ועושה כך".

מצד שני, ידוע שיעקב אבינו נענש על כך שלא כיבד את הוריו, וכך מביא רש"י בסוף פרשת נח, שהתורה הסתירה את הליכת אברהם מאביו, תרח, כדי שלא יאמרו הבריות שהוא עזב את אביו בחוסר כבוד. ובכן, האם זאת מצווה שהתחדשה רק בערב מתן תורה או מצווה אנושית בסיסית שגם בני נח לפני מתן תורה היו מודעים לה וציפו מאברהם אבינו לקיים אותה בדבקות?

לפי שני היסודות שהבאנו, התשובה היא פשוטה: בני נח חייבים בכיבוד הורים מצד הכרת הטוב אנושית ובסיסית, אך הם פטורים מהחיוב השני בכיבוד הורים מטעם כבוד הא-ל. זאת דרישה ייחודית מיהודים שאמורים להיות מסורים עבור כבודו של הקב"ה.

וכך נוכל לבאר לגבי דמא בן נתינה: הוא כיבד את ההורים במידה גדולה ועצומה כזו בה הוא אינו מצווה ועושה. משום שיש גבול לחובת "הכרת הטוב".

ליקוטי שיחות לו/95: בכבוד אב ואם ישנם שני עניינים: א. מצווה שכלית שבין אדם לחברו, מצד הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו לו. ב. מצווה שבין אדם למקום, כיון שהאב 'משתתף ביצירתו' וכבוד ההורים הוא כבוד הא-ל. ויש לומר **שעיקר החידוש** במצוות כיבוד אב ואם הוא דווקא בישראל, מצד 'השותפות ביצירתו', משא"כ באומות העולם שייך רק העניין הא' כמצווה שכלית מצד הכרת הטוב.

1. כעת נשוב אל השאלות ההלכתיות בהן פתחנו. ראשית, שאלתה של הנערה שאביב נטש אותה בגיל צעיר והיא שואלת האם מוטלת עליה חובה כלשהי לכבדו?

מובן כי הדבר תלוי בשתי הגישות למצוות כיבוד הורים. לפי היסוד הראשון של הכרת הטוב, אין לה חובת הכרת הטוב כלפיו. אך לפי היסוד השני, ששורש הכבוד נעוץ בעצם העובדה שהם זכו להיות שותפים של האלוקים ולהביא את הילד לאוויר העולם – הם ראויים לכבוד מעצם היותם הורים.

ובאמת מצאתי רעיון מיוחד במינו: התורה מדגישה בפרשת ואתחנן: "כבד את אביך ... כאשר צווך ה' אלוקיך". מהי ההדגשה הזו? ומדוע דווקא בדיבר הזה? מביא ה"כתב סופר" רעיון נפלא: הציווי לכבד את ההורים נאמר ב"מרה", בתקופה הראשונה לאחר יציאת מצרים ובאותה תקופה **לא קיבלנו כלום מההורים**, כל הקיום שלנו היה תלוי בידיו של הקב"ה. המן ירד מהשמיים, המים הגיעו מהבאר ועצם החיים מחוץ למצרים היו חסד אלוקי. ובכל זאת ציווה אותנו הקב"ה באותם ימים ממש לכבד את ההורים. וזאת כדי ללמדנו שיסוד המצווה נעוץ בעצם היותם "הורים" ולא בגלל הטוב שגמלו לנו.

כתב סופר ואתחנן: מדוע נאמר 'כבד את אביך כאשר צווך ה' וברש"י: 'שצווך במרה?' מדוע בשאר דברים אינו כתוב איפה נצטווה? אלא הרבה טועים דהטעם שצריך לכבד הורים משום הכרת הטוב, אבל אם לא גדלוהו אינו מכבדם. כדי להוציא טעות זה נאמר 'כאשר צווך במרה', ואז לא היו סמוכים על שולחן אביהם, כי המן ירד מהשמיים ולא היו צריכים למלבושים, אלא רק **כמצווה בלי סיבה**.

ביחס לשאלה השנייה, על גבולות החיוב להורים שמצעים את הילדים, כאן מצאנו בגמרא עצמה התייחסות מרתקת לשאלה:

קידושין לא, ב: רב אסי הייתה לו אימא זקנה. אמרה לו רוצה אני תכשיטים. קנה לה. רוצה להתחתן עם גבר, שידך אותה. רוצה אני גבר נאה וצעיר כמוך – עזב אותה והלך לארץ ישראל.

הגמרא מעבירה כמה יסודות חשובים: א. מצד אחד, ילדים צריכים לכבד הורים ככל יכולתם. ב. מצד שני, ילדים אינם אמורים לסבול בגלל ההורים. מצוות כיבוד הורים נועדה לעזור להורים ולא להרוס

את חיי הילדים. ולכן אם הילדים חשים שהם אינם יכולים לחיות ליד ההורים – **מותר להם להתרחק מהם אפילו לארץ אחרת.** ג. מצד שלישי – וזאת נקודה חשובה ביותר: **ילד לעולם אינו מחציף פנים להוריו.** היה אסור לרב אמי להשתיק אותה ישירות בטענה שהיא מגזימה עם דרישותיה, אלא כל מה שמותר לו הוא **להרחיק את עצמו ממנה.**

ולכן מובא בספרים (ראו 'פניני הלכה' כיבוד הורים ובכמה מקומות) כי ילד חייב לכבד את הוריו ככל יכולתו, אך מצד שני במקרה שהם מצערים אותו - מותר לו להרחיק עצמו מהם, אך לא לפגוע בהם ישירות. ועדיין ברור מדברי הגמרא, שזה צריך להיות רק מוצא אחרון.

ונסיים במשל עממי יפה: סטודנט חרוץ עמל קשות להשיג הצלחה בלימודי התואר. בודעו כי אביו איש עשיר, הוא רמז כמה פעמים לאביו כי היה שמח לקבל בסוף הלימודים מכונית ספורט יפה. בבוקרו של טקס הסיום, קרא האב לבנו ושיבח אותו על הישגיו בלימודים. הוא סיפר כמה הוא גאה שיש לו בן מוצלח כזה ועד כמה הוא אוהב אותו. בסיום דבריו הגיש לבן חבילה עטופה בנייר אריזה. הבן פתח נלהב את אריזת המתנה ונדהם לגלות בה ספר תנ"ך מהודר בכריכת עור. בחמת זעם קרא לאביו: 'עם כל הכסף שיש לך זה מה שאתה נותן לי?!' הוא הטיח את החבילה על השולחן ויצא מן החדר בסערה. הבן עזב את הבית ועבר לעיר אחרת כדי להתחיל את חייו מחדש, רחוק מאביו שאכזב אותו כל כך. המזל האיר לו פנים, הוא הפך לאיש עסקים מצליח, בנה בית נאה באחד הפרברים היוקרתיים ומשפחה נפלאה. מפעם לפעם עלה בו הרהור של כאב וגעגוע לאביו, אך לא מצא את הכוחות לשבור את הנתק. יום אחד קיבל מברק המודיע לו כי אביו נפטר ובצוואתו הוריש לו את כל רכושו. כשהגיע הבן אל בית אביו, החל מסדר ניירת על שולחנו של אביו ומרוקן חפצים ממגירותיו. בקצה השולחן היה מונח ספר התנ"ך שהעניק לו אביו לסיום לימודיו, עדיין ארוז למחצה בנייר העטיפה המהודר. עם דמעות בעיניו נטל את הספר והחל לדפדף בו. באחד הדפים הייתה נעוצה סימניה בו סימן אביו קטע המדבר על אהבת אב לבנו. בסערת רגשות הרים הבן את הספר כדי לאמצו אל לבו ולפתע נפל מתוך האריזה חפץ מתכת: זה היה מפתח לאותה מכונית ספורט שחפץ בה, על המפתח היה מוטבע תגית עם תאריך: יום סיום הלימודים שלו, והמילים: שולם במלואו... המסר של המשל הוא, שילדים ממהרים לשפוט את ההורים שלהם. כמה צער וכאב היה יכול להימנע אילו ילדים היו מתאזרים בסבלנות ומאמינים בכנות הכוונות של הוריהם.

כך אמר באירוניה הסופר האמריקאי מארק טוויין: כשהייתי בן 14, אבא שלי היה כל כך בור שלא יכולתי להימצא בקרבתו, אך כשהגעתי לגיל 21, נדהמתי לגלות כמה הוא למד בשבע שנים...

כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי רבנו ברחבי תבל

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב